

SİYASİ LEGİTİMLİK BÖHRANINA QARŞI TƏDBİRLƏR: BEYNƏLXALQ TƏCRÜBƏNİN TƏHLİLİ

Tural Ələkbərov

Doktorant, Gəncə Dövlət Universiteti, Azərbaycan

e-mail: turalekbarov@gmail.com

[https://orcid.org - 0009-0002-7524-3886](https://orcid.org/0009-0002-7524-3886)

Xülasə. Bu məqalə siyasi nəzəriyyələrdə legitimlik anlayışını araşdıraraq, müxtəlif ölkələrin təcrübələrinə əsaslanan müqayisəli təhlil təqdim edir. Legitimlik hər hansı bir dövlətin xalq tərəfindən qanuni və doğru qəbul edilməsini ifadə edir və bu anlayışın əhəmiyyəti siyasi sabitliyin və idarəetmə qabiliyyətinin qorunması baxımından böyükdür. Məqalədə müxtəlif ölkələrdə legitimlik böhranlarının səbəbləri və həll yolları nəzərdən keçirilir. Bu çərçivədə korrupsiya, şəffaflıq, hesabatlılıq, sosial bərabərlik, o cümlədən dini, siyasi və mədəni amillərin təsiri xüsusi vurğulanır. Skandinaviya ölkələri, Çexiya, Polşa, Sinqapur və Honq Konq kimi nümunələr vasitəsilə antikorrupsiya tədbirləri, sosial proqramlar, iqtisadi və mədəni islahatların legitimlik üzərindəki təsiri müzakirə edilir. Məqalənin “Nəticə” hissəsində effektiv islahatlar və demokratik prinsiplərin qorunmasının legitimlik böhranlarının qarşısını almaqda əsas rol oynadığı qənaəti yer alıb.

Açar sözlər: Siyasi legitimlik, böhran, sistem, beynəlxalq təcrübə, təhlil.

МЕРЫ ПО ПРЕОДОЛЕНИЮ КРИЗИСА ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛЕГИТИМНОСТИ: АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА

Турал Алекперов

Резюме. Легитимность означает, что любое государство воспринимается народом как согласие с государственной властью, его добровольное признание за ней права принимать обязательные решения. В данной статье рассматривается понятие легитимности в политических теориях и представлен сравнительный анализ, основанный на опыте разных стран. Влияние антикоррупционных мер, социальных программ и экономических реформ на легитимность обсуждается на примере скандинавских стран, Чехии, Польши, Сингапура и Гонконга. В заключении статьи делается вывод, что эффективные реформы и защита демократических принципов играют ключевую роль в предотвращении кризисов легитимности.

Ключевые слова: политическая легитимность, кризис, система, международный опыт, анализ

THE MEASURES AGAINST THE CRISIS OF POLITICAL LEGITIMACY: THE ANALYSIS OF INTERNATIONAL EXPERIENCE

Tural Alakbarov

Abstract. This article examines the concept of legitimacy in political theories and presents a comparative analysis based on the experiences of different countries. Legitimacy means that any state is accepted as legal and correct by the people, and the importance of this concept is great in terms of maintaining political stability and management ability. The article studies the causes and solutions to crises of legitimacy in different countries. In this framework, the influence of factors such as corruption, transparency, accountability and social equality has been specially emphasized. The

effects of anti-corruption measures, social programs and economic reforms on legitimacy are discussed through the examples of Scandinavian countries, the Czech Republic, Poland, Singapore and Hong Kong. In the conclusion of the article, it has been stated that effective reforms and protection of democratic principles play a key role in preventing crises of legitimacy.

Keywords: Political legitimacy, crisis, system, international experience, analysis.

Giriş

Siyasi legitimlik hər hansı bir dövlətin öz xalqı tərəfindən qanuni və doğru qəbul edilməsini ifadə edir. Legitimliyin böhranı isə hökumətin xalqın dəstəyini itirməsi və idarəetmə qabiliyyətinin zədələnməsi ilə nəticələnir. Legitimlik bir dövlətin siyasi sabitliyi və idarəetmə qabiliyyəti üçün əhəmiyyətlidir. Bununla belə, legitimlik bəzən müxtəlif səbəblərdən böhranla üzləşə bilər. Məsələn, korrupsiya dövlət vəzifələrinin şəxsi mənfəət üçün sui-istifadəsi olaraq, legitimliyi sarsıdan əsas amillərdən biridir. Korrupsiya halları şəffaflıq və hesabatlılıq prinsiplərinin pozulmasına səbəb olur, bu da hökumətə olan etimadı zədələyir. Məsələn, Venesuelada hökumət rəsmilərinin korrupsiya ittihamları və iqtisadi çöküş legitimlik böhranını dərinləşdirib [8].

Başqa sözlə, siyasi sistemlər korrupsiyalaşmış, səmərəsiz və ya ictimai ehtiyacları cavab verməyən kimi qəbul edildikdə legitimlik böhranı ilə üzləşə bilər. Bura dövlət idarəçiliyində uğursuzluqlar, şəffaflığın olmaması və siyasi qərarların ümumi əhali üzərində elitənin üstünlük təşkil etdiyi hallar daxildir. Məsələn, Qvatemalada səmərəsiz dövlət xidmətləri ilə birləşən aşağı vergi gəlirləri bu cür siyasi səhv idarəçiliyi göstərir və legitimlik böhranına səbəb olur [15].

Bununla yanaşı, ədalətsiz və qeyri-şəffaf seçkilər də legitimliyin itirilməsinə səbəb ola bilər. Seçki saxtakarlığı xalqın seçki prosesinə olan inamını azaldır və hökumətin qanuni olaraq qəbul edilməsinə gətirib çıxarır. Misal olaraq, 2020-ci ildə Belarusda keçirilmiş prezident seçkilərindəki saxtakarlıq iddiaları geniş etirazlara və hökumətin legitimliyinin sual altına alınmasına səbəb olmuşdur [10].

Həmçinin insan hüquqlarının pozulması və azadlıqların məhdudlaşdırılması, hökumətin legitimliyinə ciddi zərbə vurur. Avtoritar rejimlərdə bu hallar daha çox müşahidə olunur. Məsələn, Myanmada hərbi xuntanın insan hüquqlarını pozması və demokratik seçkiləri ləğv etməsi nəticəsində legitimlik böhranı yaşanmışdır [14].

Legitimlik böhranı o zaman baş verir ki, qurumlar idarəçilik üçün qanuni səlahiyyətlərini saxlasalar belə insanların inzibati institutlara olan inamı əhəmiyyətli dərəcədə azalır. Bu termini ilk dəfə alman sosioloqu və filosofu Yurgen Habermas 1973-cü ildə yazdığı “Legitimlik böhranı” kitabında təqdim etmişdir [6]. Habermas iddia edir ki, kapitalist cəmiyyətlər iqtisadi böhranlar, rasionallıq böhranları və motivasiya böhranları da daxil olmaqla, bir neçə növ böhrana meyillidir və bunların hamısı legitimlik böhranına səbəb ola bilər. O, müəyyən edir ki, legitimlik böhranları idarəedici strukturlar öz funksiyalarının qurulduqları rolları yerinə yetirdiyini nümayiş etdirə bilmədikdə yaranır. Bu uğursuzluq həmin strukturların öz formal səlahiyyətlərini saxlamasına baxmayaraq baş verə bilər. Əsasən, insanlar institutların effektiv və ictimai dəyərlərə və normalara uyğun idarə etmək qabiliyyətinə inamını itirirlər.

Legitimlik böhranlarının yaranmasının qarşısının alınması istiqamətindəki tədbirlərin effektivliyi baxımından Skandinaviya ölkələrinin təcrübəsi bütün dünyada məşhurdur. Skandinaviya ölkələri sosial bərabərlik və rifah dövlətləri qurmaqla tanınır. Bu ölkələrdə sosial bərabərliyin artırılması məqsədilə geniş sosial proqramlar və iqtisadi islahatlar həyata keçirilmişdir. Skandinaviya ölkələrində səhiyyə, təhsil və sosial müdafiə sahələrində geniş proqramlar mövcuddur. Bu proqramlar, vətəndaşların rifahını təmin edir və sosial bərabərliyi gücləndirir. Məsələn, İsveçdə bütün vətəndaşlar üçün pulsuz səhiyyə və təhsil xidmətləri mövcuddur. Skandinaviya ölkələrində progressiv vergi sistemi tətbiq olunur ki, bu da yüksək gəlirli şəxslərin daha yüksək vergi ödəməsinə təmin edir. Bu sistem, gəlir bərabərsizliyini azaldır və sosial bərabərliyi gücləndirir. Skandinaviya ölkələrində işçi hüquqları yüksək səviyyədə qorunur. İşsizlik sığortası, analıq və atalıq məzuniyyətləri kimi sosial təminatlar işçilərin rifahını təmin edir və sosial bərabərliyi artırır. Bu tədbirlər hökumətin legitimliyini gücləndirir və vətəndaşların dövlətə olan etimadını artırır [4, s.237].

Skandinaviya ölkələri korrupsiyaya qarşı mübarizədə nümunəvi ölkələr kimi tanınır. Bu ölkələrdə hökumət fəaliyyəti şəffaf şəkildə həyata keçirilir və dövlət vəzifəlilərinin fəaliyyətləri ictimai nəzarətdə saxlanılır. Korrupsiyaya qarşı mübarizə məqsədilə güclü qanunvericilik tədbirləri və nəzarət mexanizmləri tətbiq olunur. Bu ölkələrdə informasiya azadlığı qanunları mövcuddur ki, bu da vətəndaşlara hökumətin fəaliyyətləri barədə məlumat əldə etmək imkanı verir. İsveçdə 1766-cı ildən bəri informasiya azadlığı qanunu mövcuddur və bu, dünyada ilk belə qanundur. Bu qanunlar şəffaflığı artıraraq hökumətə olan etimadı gücləndirir.

Skandinaviya ölkələrində korrupsiyaya qarşı mübarizə, sadəcə, hüquqi tədbirlər deyil, həm də dərin mədəni aspektlər üzərində qurulub. Bu cəmiyyətlərdə şəffaflıq və hesabatlılıq mədəni normaya çevrilib. İnsanlar dövlət vəzifəlilərindən şəffaflığı gözləyir və cəmiyyətin bütün təbəqələri hökumətə güvənir. Bu güvən hissi dövlətə nəzarət edən müstəqil qurumların rolu ilə daha da gücləndirilir. Vətəndaşların hökumətin fəaliyyətlərinə dair məlumatlara asan çıxış imkanı olması, legitimliyin əsasını təşkil edən sosial müqaviləni gücləndirir.

Skandinaviya ölkələrində dövlət vəzifəliləri fəaliyyətləri barədə müntəzəm olaraq hesabat verir və onların fəaliyyətləri müstəqil nəzarət orqanları tərəfindən yoxlanılır. Bu mexanizmlər hökumətin fəaliyyəti üzərində effektiv nəzarət qurulmasına və qanun pozuntularının qarşısının alınmasına kömək edir. Parlamentlər də hökumətin fəaliyyətini nəzarətdə saxlayan əsas qurumlardandır. İsveç parlamenti (Riksdag), hökumətin hər bir fəaliyyətini nəzarətdə saxlayır və zəruri hallarda müvafiq tədbirlər görür. Bu, hökumətin xalqın maraqlarına uyğun fəaliyyət göstərməsini təmin edir və legitimliyi gücləndirir [12, s.354-363].

Belə bir mühitdə hökumət yalnız iqtisadi və siyasi məqsədlərə nail olmaq üçün deyil, həm də cəmiyyətin maraqlarını və hüquqlarını qorumaq üçün legitimlik qurur. Skandinaviya ölkələrində legitimlik hökumətin fəaliyyətində davamlı islahatlar və təkmilləşdirmələr vasitəsilə xalqın maraqlarının qorunmasına yönəlib. Korrupsiyaya qarşı mübarizə, dövlət vəzifəlilərinin fəaliyyətlərinin ictimai nəzarətdə saxlanması, eləcə də güclü qanunvericilik bazası hökumətin legitimliyini dəstəkləyir. Skandinaviya ölkələrində siyasi legitimliyin qurulması yolunda həyata keçirilən tədbirlərin və qəbul edilən qanunların rolu böyükdür və siyasi hakimiyyətin legitimlik böhranı ilə üzləşməməsinin əsas səbələrindən biridir.

Çexiya və Polşa kimi ölkələrdə vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları, hökumətin fəaliyyətlərini nəzarətdə saxlayaraq şəffaflığın və hesabatlılığın təmin olunmasına kömək edir. Bu təşkilatlar hökumətin fəaliyyətləri barədə məlumat yayır və ictimai nəzarəti artırır. Polşada “Hesabatlılıq Fondu” (*Fundacja Odpowiedzialność*) və Çexiyada “Antikorrupsiya Fondu” (*Nadace proti korupci*) kimi təşkilatlar hökumətin şəffaflığı və hesabatlılığı təmin etməsində mühüm rol oynayır. Bu təşkilatlar korrupsiyaya qarşı mübarizə aparır və vətəndaşların hüquqlarını müdafiə edir.

Çexiya və Polşa kimi ölkələrdə vətəndaş maarifləndirilməsi də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu ölkələrdə vətəndaşlara korrupsiya, şəffaflıq və hesabatlılıq mövzusunda məlumat verən maarifləndirmə kampaniyaları həyata keçirilir. Bu kampaniyalar, vətəndaşların hökumətin fəaliyyətlərinə daha çox maraq göstərməsinə və ictimai nəzarətin artırılmasına kömək edir. Məktəblərdə və universitetlərdə korrupsiya və şəffaflıq mövzularında tədris proqramları tətbiq olunur. Bu proqramlar gənc nəsillərin bu mövzularda məlumatlı olmasını təmin edir və gələcəkdə şəffaf və ədalətli idarəetmə üçün zəmin yaradır.

Demokratik islahatlar legitimlik böhranlarının həlli üçün vacib vasitələrdir. Şəffaflıq və hesabatlılıq prinsipinin təmin edilməsi korrupsiyanın qarşısının alınması və vətəndaş cəmiyyətinin gücləndirilməsi hökumətə olan etimadı bərpa edir və legitimliyi gücləndirir. Skandinaviya ölkələri, Çexiya və Polşa kimi ölkələrin təcrübələri göstərir ki, bu islahatlar hökumətlərin legitimliyini gücləndirmək üçün təsirli vasitələrdir. Bu ölkələrin təcrübələrindən öyrənərək digər dövlətlər də legitimlik böhranlarının qarşısını almaq və idarəetmə qabiliyyətini gücləndirmək üçün demokratik islahatlar həyata keçirə bilərlər [5].

Burada seçkilərin də çox böyük əhəmiyyəti var. Məsələn, Hindistanın Mərkəzi Seçki Komissiyası dünyanın ən böyük demokratiyalarından birində seçki proseslərini müstəqil və şəffaf şəkildə idarə edir. Komissiya hökumətin və digər siyasi partiyaların təsirindən tamamilə azad olaraq fəaliyyət göstərir. Bu müstəqillik seçkilərin ədalətli və şəffaf keçməsinə təmin edir. Mərkəzi Seçki

Komissiyası seçki siyahılarının hazırlanması, səsvermə mərkəzlərinin qurulması və səsvermə prosesinin idarə edilməsi kimi bütün mərhələlərin hamısında aktiv rol oynayır. Bu proseslərdə şəffaflıq və dəqiqlik təmin edildikcə vətəndaşların seçki prosesinə olan etimadı da artır [13]. Komissiyanın hökumətin təsirindən azad olması, seçki siyahılarının dəqiq hazırlanması və səsvermənin şəffaf şəkildə idarə edilməsi Hindistanda legitimliyin qorunmasına kömək edir. Vətəndaşların seçki prosesinə etibarının artması demokratiyanın davamlılığını təmin edən əsas elementlərdən biridir. Bu, hökumətin xalqın iradəsinə uyğun fəaliyyət göstərməsini dəstəkləyir.

İngiltərədə Seçki Komissiyası müstəqil qurum olaraq seçki proseslərini idarə edir və şəffaflığı təmin edir. Komissiya seçki siyahılarının yenilənməsi, seçki məntəqələrinin təyin edilməsi və səsvermə prosesinin nəzarətini həyata keçirir. Almaniyada da seçki prosesləri müstəqil komissiyalar tərəfindən idarə olunur. Bu komissiyalar seçkilərin ədalətli və şəffaf keçməsinə təmin edir və seçki nəticələrinin qanuniliyini qoruyur. Müstəqil seçki komissiyalarının fəaliyyəti demokratik prinsiplərin qorunması üçün vacibdir [7].

Gürcüstanda keçirilən seçkilərdə beynəlxalq müşahidəçilərin iştirakı seçkilərin ədalətliliyini və şəffaflığını təmin etməkdə mühüm rol oynayır. Beynəlxalq təşkilatlar, seçki prosesinin müxtəlif mərhələlərində müşahidələr aparır və seçki qaydalarına riayət olunmasını nəzarətdə saxlayır. Beynəlxalq müşahidəçilərin iştirakı vətəndaşların seçki prosesinə olan etimadını artırır və seçkilərin qanuniliyini təmin edir. Gürcüstan təcrübəsi göstərir ki, beynəlxalq müşahidəçilərin iştirakı seçki nəticələrinin daha geniş auditoriya tərəfindən qəbul edilməsinə və legitimliyin güclənməsinə kömək edir.

Ukraynada keçirilən seçkilərdə beynəlxalq müşahidəçilərin iştirakı seçkilərin ədalətli və şəffaf keçməsinə təmin etmək üçün vacibdir. Beynəlxalq müşahidəçilər seçki kampaniyalarının gedişatı, səsvermə prosesi və səs sayımı kimi müxtəlif mərhələləri nəzarətdə saxlayır. Beynəlxalq müşahidəçilərin hazırladığı hesabatlar seçki prosesinin ədalətliliyini və şəffaflığını qiymətləndirməyə imkan verir. Bu hesabatlar seçki prosesindəki nöqsanları və pozuntuları müəyyən edərək, gələcək seçkilərin daha ədalətli və şəffaf keçirilməsi üçün təkliflər irəli sürür.

Müstəqil seçki komissiyaları və beynəlxalq müşahidəçilərin iştirakı vətəndaşların seçki prosesinə olan etimadını artırır. Bu, vətəndaşların seçkilərdə fəal iştirakını təmin edir və demokratik proseslərin güclənməsinə kömək edir. Ədalətli seçki sistemləri siyasi sabitliyi təmin edir və seçki nəticələrinin qəbul olunmasını asanlaşdırır. Bu, hökumətlərin legitimliyini gücləndirir və siyasi qeyri-sabitlik riskini azaldır.

Müstəqil seçki komissiyaları və beynəlxalq müşahidəçilər seçki proseslərinin şəffaf və hesabatlı olmasını təmin edir. Bu, seçki saxtakarlığının qarşısını alır və seçkilərin qanuniliyini təmin edir. Seçki proseslərinin şəffaflığı və hesabatlılığı hökumətlərin və siyasi partiyaların seçki nəticələrinə hörmət etməsinə təmin edir və demokratik prinsipləri qoruyur. Ədalətli seçki sistemləri siyasi legitimliyin təmin edilməsində və qorunmasında mühüm rol oynayır. Müstəqil seçki komissiyaları və beynəlxalq müşahidəçilər seçki proseslərinin şəffaf və ədalətli keçməsinə təmin edərək, vətəndaşların hökumətə olan etimadını gücləndirir. Hindistan, Gürcüstan və Ukrayna təcrübələri göstərir ki, müstəqil və ədalətli seçki sistemləri legitimlik böhranlarının qarşısını almaqda və demokratik prinsipləri qorumaqda təsirli vasitələrdir.

Bununla yanaşı, antikorrupsiya tədbirləri də bir müdafiə mexanizmi kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Sinqapurda korrupsiyaya qarşı mübarizə məqsədilə sərt qanunvericilik tədbirləri həyata keçirilmişdir. 1960-cı illərdən bəri Sinqapur hökuməti korrupsiyanın qarşısını almaq üçün Anti-Korrupsiya Təftiş Bürosunu (*Corrupt Practices Investigation Bureau - CPIB*) qurmuş və bu qurum yüksək səviyyədə müstəqil fəaliyyət göstərir. Sinqapurda dövlət vəzifəlilərinin fəaliyyətləri şəffaflıq və hesabatlılıq prinsipləri əsasında nəzarət altındadır. Korrupsiya ittihamları dərhal araşdırılır və qanun pozuntuları ciddi şəkildə cəzalandırılır. Bu tədbirlər, hökumətin legitimliyini gücləndirir və vətəndaşların dövlətə olan etimadını artırır [1].

Honq Konqda Müstəqil Antikorrupsiya Komissiyası (*Independent Commission Against Corruption - ICAC*) 1974-cü ildə qurulmuşdur. Bu komissiya korrupsiya ilə mübarizə aparmaq üçün geniş səlahiyyətlərə malikdir və yüksək səviyyədə müstəqillik təmin edir. ICAC korrupsiyaya qarşı maarifləndirmə kampaniyaları həyata keçirir və cəmiyyətin bütün təbəqələrində korrupsiya ilə

mübarizə mövzusunda təhsil proqramları təşkil edir. Bu tədbirlər korrupsiyanın qarşısını almaq və iqtisadi şəffaflığı artırmaq üçün vacibdir [3].

Antikorrupsiya tədbirləri və sosial bərabərliyin artırılması, vətəndaşların hökumətə olan etimadını gücləndirir. Bu, hökumətin fəaliyyətlərinin şəffaf və ədalətli olduğunu göstərir və legitimliyi gücləndirir. İqtisadi islahatlar siyasi sabitliyi təmin edir və sosial gərginliklərin qarşısını alır. Sosial bərabərlik və korrupsiya ilə mübarizə tədbirləri, hökumətin qanuniliyini və qəbul edilməsini artırır. Korrupsiyanın azalması və sosial bərabərliyin təmin edilməsi iqtisadi mühitin yaxşılaşmasına və investisiyaların artmasına səbəb olur. Bu, iqtisadi inkişafı sürətləndirir və vətəndaşların rifahını artırır. Sosial bərabərlik və iqtisadi ədalət dayanıqlı inkişafın təmin edilməsində vacib rol oynayır. Bu tədbirlər iqtisadi resursların ədalətli bölüşdürülməsini və sosial sabitliyin qorunmasını təmin edir.

İqtisadi islahatlar siyasi legitimliyin gücləndirilməsində və legitimlik böhranlarının qarşısının alınmasında mühüm rol oynayır. Antikorrupsiya tədbirləri və sosial bərabərliyin təmin edilməsi vətəndaşların hökumətə olan etimadını artırır və siyasi sabitliyi gücləndirir. Sinqapur və Honq Konq kimi ölkələrin təcrübələri göstərir ki, iqtisadi islahatlar hökumətlərin legitimliyini gücləndirmək və iqtisadi inkişafı təmin etmək üçün təsirli vasitələrdir.

Çində isə dövlət siyasi legitimliyi qorumaq üçün repressiv tədbirlər, təbliğat və iqtisadi siyasətin birləşməsindən istifadə edir. Çin Kommunist Partiyası (ÇKP) Sincan və Tibet kimi bölgələrdə demokratiya tərəfdarı olan fəallara və etnik azlıqlara qarşı repressiyalarda göründüyü kimi, müxalifəti yatırmaq üçün güclü təhlükəsizlik aparatından istifadə edir. Bu repressiv yanaşma medianın hekayələrinə nəzarət edən və ÇKP-nin iqtisadi inkişafda və milli gəncləşmədə nailiyyətlərini təbliğ edən geniş təbliğat sistemi ilə tamamlanır.

İqtisadi siyasət isə öz növbəsində Çinin strategiyasının əsasını təşkil edir, hökumət yaşayış standartlarını yaxşılaşdırmaq və öz səlahiyyətlərini nümayiş etdirmək üçün infrastruktur layihələrinə və sosial proqramlara böyük sərmayə qoyur. Prezident Si Cinpin tərəfindən irəli sürülən "Çin arzusu" layihəsi milli qururu və birliyi gücləndirir, ÇKP hakimiyyətini legitimləşdirməyə kömək edir. Bununla belə, Çinin geniş rəqəmsal monitoring və sosial kredit sistemi ilə səciyyələnən nəzarət dövləti sabitliyə potensial təhlükələri qabaqlayıcı şəkildə idarə etməyi hədəfləyir [2].

Çinin iqtisadi siyasəti, infrastruktur və sosial proqramlara böyük sərmayələr yatırmaqla həm yaşayış standartlarını yaxşılaşdırmaq, həm də hökumətin gücünü nümayiş etdirmək məqsədinə xidmət edir. Prezident Si Cinpinin "Çin arzusu" layihəsi milli qururu artıraraq ÇKP hakimiyyətinin legitimliyini möhkəmləndirir. Digər tərəfdən, rəqəmsal monitoring və sosial kredit sistemi ilə dövlət, potensial təhlükələri qabaqlayıcı şəkildə idarə etməyə çalışır. Bu siyasətlər, sabitliyi qorumaq və hökumətə qarşı etimadı saxlamaq üçün istifadə olunur. Bütün bunlar nəzərə alınmaqla onu demək olar ki, həyata keçirilən tədbirlər və islahatlar dövlət hakimiyyətinin legitimliyində beynəlxalq təcrübədə qeyri-adi nümunənin ortaya çıxmasına səbəb olmuşdur.

Venesuelada korrupsiya ittihamları və iqtisadi çöküş ciddi bir legitimlik böhranı yaradıb. Xüsusilə ərzaq proqramları kimi layihələrin korrupsiya vasitəsilə idarə edilməsi hökumətə olan inamı sarsıdıb. Jurnalistlər bu korrupsiya skandallarını araşdırarkən təzyiqlərlə üzləşirlər, hətta bəziləri təhlükə səbəbindən ölkədən qaçmağa məcbur olur. Bu, yalnız medianın azadlığına zərbə vurmur, həm də ölkədə demokratik institutların zəiflədiyini göstərir, xalqın hökumətə olan güvənini itirir. Venesuela hökumətinin iqtisadi böhranların qarşısının almaqda acız qalması onun həm siyasi, həm də iqtisadi legitimlik böhranı ilə qarşı-qarşıya qoydu.

Venesuelada korrupsiya və iqtisadi çöküş ölkədə legitimlik böhranını dərinləşdirib. 2016-cı ildə prezident Nicolas Maduro tərəfindən yaradılan CLAP ərzaq proqramı ölkəni böhrandan çıxarmaq məqsədi daşsa da, jurnalist araşdırmaları göstərib ki, proqram çərçivəsində keyfiyyətsiz məhsullar alınıb və vəsaitlər korrupsiya ilə mənimsənilib. Bu, hökumətə qarşı etimadı daha da zəiflədib. Jurnalistlər bu skandalı ifşa edərkən ciddi təhlükələrlə üzləşiblər və bəziləri sürgünə məcbur olub. [8]

Yaponiyanın siyasi legitimliyi qorumağa yanaşması açıq repressiyalardan daha çox institusional islahatlara, ictimai iştiraka və simvolik hərəkətlərə diqqət yetirir. İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı dövr Yaponiyada siyasi sabitliyi təmin etmək üçün güclü demokratik institutlar və möhkəm qanunvericilik bazası yaratdı. Hökumət vətəndaşların problemlərini həll etmək

və şəffaflığı qorumaq üçün tez-tez bələdiyyə iclasları və məsləhətləşmələr vasitəsilə ictimaiyyətlə əlaqə saxlayır.

Baş nazir Şinzo Abenin rəhbərliyi altında *Abenomics* kimi məşhur iqtisadi siyasət hökumətin iqtisadi rifaha sadiqliyini nümayiş etdirərək monetar yumşaltma, fiskal stimulyasiya və struktur islahatları vasitəsilə iqtisadiyyatı canlandırmaq məqsədi daşıyırdı. İmperatorun milli birləşmə və mədəni davamlılığın təşviqində rolu kimi simvolik hərəkətlər legitimliyin qorunmasında mühüm rol oynayır. Yaponiyanın konsensusun yaradılmasına və əhalinin yaşlanması və gender bərabərliyi kimi sosial problemlərin həllinə vurğu etməsi demokratik kontekstdə onun siyasi legitimliyini qorumağa kömək edir [11].

Yaponiyada siyasi legitimliyin qorunması dini aspektlərdən də bəhrələnir. İmperator mədəni davamlılığı və milli birləşməni simvolizə edərək, insanların dəyərləri və ənənələrini bir araya gətirir. Bu, cəmiyyətin birləşməni təşviq edir və müasir problemlərə, məsələn, əhalinin yaşlanması və gender bərabərliyi kimi məsələlərə dini və mədəni kontekstdə yanaşma imkanı yaradır. Beləliklə, dini və mədəni elementlər demokratik proseslərin legitimliyini artıraraq Yaponiyanın siyasi sabilliyini gücləndirir.

Cənubi Koreya siyasi legitimliyi qorumaq üçün hüquqi islahatları, ictimai əlaqəni və beynəlxalq ittifaqları birləşdirir. Ölkənin hərbi diktaturadan canlı demokratiyaya keçidi şəffaflığın və hesabatlılığın təmin edilməsinə yönəlmiş mühüm hüquqi və institusional islahatları əhatə etmişdir. Cənubi Koreyada vətəndaşlar arasında siyasi fəallığın yüksək səviyyəsini əks etdirən kütləvi etirazlarda ictimaiyyətin iştirakı çox vacibdir. Məsələn, 2017-ci ildə prezident Park Geun-hye-nin impichmentinə səbəb olan dinc etirazlar demokratik legitimliyin qorunmasında ictimaiyyətin cəlb edilməsinin effektivliyini nümayiş etdirdi. “Yaradıcı İqtisadiyyat” təşəbbüsü ilə irəli sürülən innovasiya və artıma yönəlmiş iqtisadi siyasətlər iqtisadi inkişafı və ictimai etimadı davam etdirmək məqsədi daşıyır. Cənubi Koreyanın, xüsusən də Birləşmiş Ştatlarla müttəfiqliyi onun beynəlxalq səhnədə legitimliyini gücləndirərək, xarici təsdiq və təhlükəsizlik zəmanətləri verir [9].

Nəticə

Nəticə olaraq qeyd edə bilərik ki, siyasi legitimlik böhranı kontekstində dövlətlər həm məcbureddici, həm də integrativ strategiyalardan çıxış edərək sabitliyi və hakimiyyəti qorumaq üçün bir sıra müdafiə sistemlərindən istifadə edirlər. Polis və hərbi qüvvələrin yerləşdirilməsi kimi repressiv tədbirlər asayiş tez bir zamanda bərpa etmək məqsədi daşıyır, lakin ədalətsiz hesab olunarsa, ictimai narazılıq gücləndirmək riski daşıyır. Təbliğət və informasiya nəzarəti hökumətin mesajlarını gücləndirmək üçün ictimai rəyi formalaşdırır, müxalifəti yatırmaq üçün dövlət mediasından və senzuradan istifadə edir. Korrupsiyaya qarşı mübarizə təşəbbüsləri və məhkəmə düzəlişləri də daxil olmaqla, institusional islahatlar əsas şikayətləri həll etməyə və etimadı bərpa etməyə çalışır. İş yerlərinin yaradılması və sosial rifah vasitəsilə inklüzivliyi təşviq edən iqtisadi siyasətlər dövlətin vətəndaşların həyatını yaxşılaşdırmağa, iğtişah ocaqlarını söndürməyə sadiqliyini nümayiş etdirir. Ko-optasiya nüfuzlu şəxsləri və qrupları güc strukturuna daxil edir, əsas maraqlı tərəfləri idarəetmə aparatının bir hissəsi etməklə, müxalifəti azaldır. Legitimləşdirici mesajlar milli təhlükəsizlik və ümumi dəyərlərə müraciət etmək vasitəsilə hökumətin hərəkətlərinə haqq qazandırır, legitim hakimiyyəti gücləndirir. Hüquqi repressiya və nəzarət təhdidləri preventiv addımlardır, qabaqçılıq şəkildə təhlükəni neytrallaşdırır, lakin cəmiyyət tərəfindən həddini aşmış müdaxilə kimi hesab edilərsə, əks reaksiyaya səbəb ola bilər. İttifaqlar və diplomatik tanınma vasitəsilə beynəlxalq dəstək daxili legitimliyi gücləndirərək xarici təsdiqi nümayiş etdirir. İctimai məşğulluq və simvolik aktlar vətəndaşlarla birbaşa qarşılıqlı əlaqə və ictimai rifah üçün icraedici öhdəliklər vasitəsilə inam yaradır. Fövqəladə hallara effektiv cavab tədbirlərini əhatə edən böhranın idarə edilməsi dövlətin öz vətəndaşlarını qorumaq və təmin etmək qabiliyyətini nümayiş etdirir. Nəhayət, bu müdafiə sistemlərinin uğuru müxtəlif beynəlxalq təcrübələrdə və tarixi presedentlərdə göründüyü kimi, nizam-intizamı qoruyarkən narazılığın əsas səbəblərini aradan qaldıraraq, effektiv islahatlar və inandırma (*persuasion*) ilə məcburiyyəti (*coercion*) balanslaşdırmaq qabiliyyətindən asılıdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Anti-corruption policy. URL: <https://www.mindef.gov.sg/web/portal/mindef/defence-matters/mindef-policies/mindef-policies-detail/anti-corruption-policy>
2. Chai, W.; Chai, M. The Meaning of Xi Jinping's Chinese Dream. *American Journal of Chinese Studies*, Vol. 20, No. 2 (OCTOBER 2013), pp. 95-97.
3. Fighting Corruption — the Hong Kong way. URL: <https://www.cb.cityu.edu.hk/Programmes/Taught-Masters-Programmes/Student-Stories/Fighting-Corruption-the-Hong-Kong-way>
4. Frederiksen, M. Constraining institutions, committed employees: unpacking the procedural legitimacy of welfare institutions in Sweden and Denmark. *European Societies*, 2018, 20(2), 236–256.
5. Gherghina, S. Direct democracy and subjective regime legitimacy in Europe. *Democratization*, 2017, 24(4), 613–631.
6. Habermas, J. *Legitimation Crisis*. Cambridge: Polity Press, 1988. 166 pages.
7. Johnston, R.; Pattie, C. Do canvassing and campaigning work? Evidence from the 2001 general election in England. *British Elections & Parties Review*, 2003, 13(1), 248–273.
8. Keeley, G. Reporting on corruption in Venezuela carries high toll, journalists find. URL: <https://www.voanews.com/a/reporting-on-corruption-in-venezuela-carries-high-toll-journalists-find/7609415.html>
9. Kim, H.J. Political Legitimacy in South Korea. In: Kane, J., Loy, HC., Patapan, H. (eds) *Political Legitimacy in Asia*. Palgrave Series on Asian Governance. Palgrave Macmillan, New York. https://doi.org/10.1057/9781137001474_11
10. Krawatzek, F.; Sasse, G. Belarus protests: why people have been taking to the streets – new data. URL: <https://theconversation.com/belarus-protests-why-people-have-been-taking-to-the-streets-new-data-154494>
11. Nyblade, B. Political Legitimacy, Satisfaction, and Japanese Democracy. *East Asian Perspectives on Political Legitimacy Bridging the Empirical-Normative Divide*, pp. 218 - 237. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781316466896.010>
12. Ronglan, L.T. Elite sport in Scandinavian welfare states: legitimacy under pressure? *International Journal of Sport Policy and Politics*, 2015, 7(3), 345–363.
13. Rutledge, J.G. The Indian Onion Crisis: Agricultural Pricing Policy and State Legitimacy. *South Asia: Journal of South Asian Studies*, 2020, 43(4), 658–674.
14. UN. Myanmar: Human rights situation worsens as military lashes out indiscriminately amid losses. URL: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/01/myanmar-human-rights-situation-worsens-military-lashes-out-indiscriminately>
15. US Mission OAS. OAS Condemns the Worsening Crisis in Guatemala. URL: <https://usoas.usmission.gov/oas-condemns-the-worsening-crisis-in-guatemala/>

Rəyçi: f.f.d., dos. Zeynəddin Şabanov